

І.І. ОГІЄНКО І ПРОБЛЕМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Висвітлюються погляди І.І. Огієнка на проблему екологічного виховання при відзначенні народних свят та інших подій у житті та побуті українського народу.

Як наголошується в національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є найбільш масштабною і людиномісткою сферою українського суспільства, визначальним чинником його політичної, соціально-економічної, культурної й наукової організації. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний і економічний потенціал народу, виховує патріота і громадянина України.

Реалізація доктрини розвитку освіти України в XXI столітті забезпечить перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, сприятиме набуттю молодим поколінням соціального досвіду, успадкуванню духовних надбань українського народу, досягненню високої культури міжнаціональних взаємин, формуванню у молоді особистісних рис громадян української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури.

Певна річ, велику роль у вирішенні цих завдань відіграватиме і глибоке вивчення та творче впровадження в практику навчально-виховної роботи педагогічної спадщини, всього творчого доробку видатного вченого-енциклопедиста, нашого земляка Івана Івановича Огієнка.

Розглядаючи проблеми освіти і національного виховання, І.І.Огієнко зазначав, що вони полягають у тому, щоб чітко усвідомити і визначити потреби української держави, суспільства щодо культури і виробництва, захисту української мови і узгодити все це з інтересами громадян. Якщо співставимо це бачення проблеми педагогом із сучасними проблемами освіти, то зможемо простежити чітко визначену паралель. Освіта, за переконаннями І.І.Огієнка, повинна забезпечити суспільству: 1) підготовку громадян, які вільно володіють державною мовою; 2) освіта повинна забезпечувати інтелект держави; 3) виховання духовно-емоційної сфери громадян; 4) національно-патріотичне та екологічне виховання.

Іван Іванович Огієнко вважав, що найприроднішим для виховання дитини є виховання рідною материнською мовою в атмосфері культури рідного народу, тобто виховання національне. Національною він називав таку систему виховання, яка історично склалася на українському народному ґрунті й своїми цілями, змістом і засобами підпорядкована самобутній природі дитини, потребам забезпечення її фізичного, інтелектуального, духовно-морального й естетичного розвитку, засвоєння національних та загальнолюдських культурних цінностей, нормуванню довершеної особистості. Сьогодні національне виховання в Українській державі має бути спрямоване на формування у молоді і дітей світоглядної свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів. Кожен конкретний народ через свою національну систему виховання, наголошує у своїх творах І.І.Огієнко, органічно продовжує себе в дітях, генезує національний дух, менталітет, культуру, спосіб життя.

Підґрунтям для побудови національної системи виховання, як зазначає І.І.Огієнко, виступає українська етнопедагогіка як історично складена система народних знань і умінь у справі навчання і виховання підростаючих поколінь, яка є невід'ємною частиною духовності. Сутність етнопедагогічних знань знайшла своє відображення у народних виховних традиціях, звичаях і обрядах, фольклорних творах, ритуалах, якими супроводжуються події в житті дітей і молоді, в досвіді національного виховання.

Уже в перші роки свого душпастирювання І.І.Огієнко успішно відновлює народну обрядовість: здійснює освячення квіток на Маковея, овочів на Спаса, нової хати і колодязя, освячення бджіл і нового меду....

Митрополит Іларіон активно сприяє відзначенню українцями свята Водохреща. Саме в цей день (19 січня), за народним повір'ям, кроплять худобу, щоб вона давала добрий приплід, прибуток господі.

Великого виховного потенціалу надавав І.І. Огієнко відзначенню народного свята масляної – останнього тижня перед великим постом. Ці дні, як відомо, відзначаються масовими народними зимовими іграми, різноманітними змаганнями. Однак ця дата породного календаря ніби попереджує кожного з нас, що пора закінчувати зимове дозвілля, веселощі й активно розпочинати готуватися до весни, нелегкої праці в сільському господарстві.

Активну участь приймає митрополит Іларіон у відзначенні свят ранньої весни. Адже прихід весни – це початок оновлення життя: пробуджується природа, активізується людська діяльність. Митрополит Іларіон закликав, щоб зустріч весни (Стрітіння) практикували у кожній сім'ї.

Почесне місце у духовному житті українців-хліборобів завжди займало свято першої оранки (першої борозни). У день першої оранки наші діди і прадіди відчували святість, духовну окриленість від тяжкої, виснажливої, але життєво необхідної землеробської праці – для добробуту родини, для свободи України.

Пасхальне свято – одне з найбільших свят християнського світу. Недарма в народі його величають Великоднем. Це свято поєднує в собі і християнські, і дохристиянські елементи. Випікання паски, розписування і фарбування яєць, веселі народні ігри, освячення в церкві святкових страв – все це надає незвичайності, небуденної краси цьому святу.

Всенародний характер донедавна мало в Україні і таке свято, як День очищення джерел, криниць, водойм. Це дуже важлива, життєво необхідна дата народного календаря, яку потрібно енергійно відроджувати. Нині проблема води стає найважливішою проблемою життя чи смерті (не лише флори і фауни, а й людей). Це сприяє соціальній значущості цієї календарної дати. Митрополит Іларіон активно виступав за відродження свята очи-

щення криниць, джерел. Він стверджував, що відродження свята очищення криниць, джерел сприятиме порятунку всього живого на землі, Певна річ, це свято має і велике символічне значення. Поняття "глибокого колодязя", "чистої криниці", "золотих ключів", "життєдайних джерел" споетизовані у піснях ("Глибока криниця, глибока копана", "Ой глибокий колодязь, золоті ключі" та ін.), асоціюються у пам'яті, уяві народній з глибокою і чистою совістю, душевним багатством народу, людини.

Відродження народної мудрості, яка пов'язана із календарною датою очищення колодязів, криниць, джерел, – один з найефективніших шляхів екологічного виховання молоді.

Завжди в центрі релігійної і світської діяльності митрополита Іларіона (І.І.Огієнка) була також підготовка і відповідне відзначення "зелених свят" (інша назва – клечальна неділя, трійця), а також свята Івана Купала.

На "зелене свято" завітчують свою домівку (хату, кімнату) квітами, підлогу встилають рутою-м'ятою, духмяним чебрецем, іншим зелом. Клечальна неділя - це вшанування царства рослин, "зеленого дому", в якому живе людина. Завдяки цьому святу учні глибше усвідомлюють і відчувають свою єдність із природою, красою рідного краю.

Високої естетики і моралі, глибокого ліризму і життєвого оптимізму сповнене свято Івана Купала. Як відомо, наші предки завжди відзначали це свято у день літнього сонцестояння, коли природа у своєму розвитку сягала апогею.

У процесі підготовки та відзначення цього свята молоді люди глибше пізнають духовність попередніх поколінь, дізнаються про їхні надії і сподівання, побут і дозвілля, починають глибше розуміти творчі основи природного життя. Вони переконуються в тому, що наші предки любили красиве в житті, множили добро, утверджували високу мораль.

Разом зі своїми віруючими, з усіма українцями відзначав митрополит Іларіон і літньо-осінні свята народного календаря. Насамперед, це свята Першого Спаса (14 серпня), Великого Спаса (19 серпня) та ін. Свято Великого Спаса, наприклад, – одне з найбільших народних землеробських свят. Зібрані овочі, фрукти, ягоди, гриби, мед тощо несуть освячувати до храмів. Це і день поминання померлих родичів.

Завдяки традиціям, звичаям і обрядам народного календаря, закладеній у них народній ідейності, морально-естетиці, кожна молода людина, зазнавши на собі благодатний вплив народних духовних скарбів, почне з честю дотримуватися заповітів батьків, дідів і прадідів, утверджувати добрими справами свій родовід, творити свій родослав, будувати в собі на все життя храм Добра, Правди, Краси.

Багатство, складність і багатовимірність самого світу природи і суспільства, вважав митрополит Іларіон (І.І.Огієнко), зумовлювали й зумовлюють багатовимірність самої "душі" людської. Природа, що оточує нас, стверджував І.І.Огієнко, – велика й прекрасна, а людина – пан над нею. Таким чином, людина, за Огієнком, як "корінь діалектики", здатна починати свій причинний ряд, тобто бути не тільки детермінованою, а й детермінуючою, пануючою, вільною. Цікава у зв'язку з цим Іларіонова поема "Святая Біблія відвічна", в якій серед багатьох аспектностей є й така:

Біблія – це вся природа,
Природа ж – Біблія мала:
У них обох ясна свобода,
Що душу чистую спасла.

Отже, ота "ясна свобода" немов би збалансовує "природне" і "Боже", хоч у першій дворядковій тезі ("природа ж - Біблія мала") Огієнко недвозначно підкреслює всевладність, універсалізм духовного, його щирість, а отже, вищість і душі над тілом (у вічному духовному коловороті від Бога до світу і від світу до Бога). Узагалі поняття "душі", глибоку гуманістичність її призначення випливає з Огієнкової тези про те, що "християнство – віра радісна", людина – виняткова особистість з її "ясною свободою" волі, зі здатністю до безмежно творчого способу діяння. "Химерними", на перший погляд, можуть виглядати постійні метонімічні перевтілення Огієнкової "душі", її "багатофункціональні" можливості вияву. Очевидно, йдеться тут про складність найбільшого дива – створення Богом світу і про складність дива Божої природи – людини.

"Людське" і "Боже", за Огієнком, постійно взаємодіє, переплітається: процес панування Людини над природою (людини – не просто природної істоти, а особистості, що здатна самостверджуватися), і процес обожнення людини – це процеси, що діють одночасно і згармонізовано. Божественні творіння Огієнко розглядав у пантеїстичному руслі, послуговуючись інколи елементами неоплатонізму, коли саме вже творіння трактується як "вияв безперервного розгортання божественної єдності Бога-Творця і створеного ним світу". Людина, за Огієнком, – є Боже творіння. У Біблії вона була обожнена й поставлена поруч Бога.

Гуманістичність процесу обожнення Людини полягала передовсім у свободі діянь людської душі, – про що довідуємося з уст самого Господа:

Душі ніколи не неволю,
вона – наш образ і подоба:
сама собі хай зродить долю,
як каже власна їй подоба.

Таким чином, як бачимо, Бог, Людина, Природа завжди стояли в центрі світобачення і світосприйняття Івана Івановича Огієнка. Людина, за його глибокими переконаннями, завжди повинна турбуватися про збереження і збагачення природи, бо вона – цар природи і син Божий". Природа є для Людини об'єктом пізнання, життєдіяльності, існування й естетичної насолоди. Її явища естетично досконалі й надають естетично розвиненій особистості глибоку духовну насолоду.

Погляди І.І.Огієнка на питання збереження і збагачення навколишнього природного середовища співзвучні і сьогоденню. Сучасна система освіти та виховання сприяє забезпеченню всебічного екологічного розвитку особистості, формуванню її наукового світогляду та відповідних правил і норм екологічної поведінки, спрямованої

на збереження та збагачення навколишнього природного середовища, всебічне і творче використання у трудовій діяльності людей найсучасніших екологічних технологій.

Екологічне виховання – це процес формування екологічної культури у життєдіяльності кожної особистості, усвідомлення нею себе частиною природи, відчуття відповідальності за природу як за своє національне багатство, основу життя на Землі; залучення підростаючого покоління до активної екологічної діяльності; нетерпиме ставлення до тих, хто завдає шкоди природі.

Формування екологічної культури в сучасних умовах, гармонійних відносин людини і природи посідає особливе місце. Це викликано багатьма причинами і, насамперед, наслідками чорнобильської катастрофи, високим рівнем радіаційної, хімічної забрудненості навколишнього середовища. Громадянам України, особливо підростаючому поколінню, украй необхідні відчуття відповідальності за природу як національну і загальнолюдську цінність, основу життя на землі, господарські, гуманні принципи природокористування.

Певна річ, активізації екологічного виховання в сучасних умовах, підвищенню його ефективності певною мірою сприятиме і творче використання у навчально-виховному процесі загальноосвітньої, професійно-технічної та вищої школи й наукової та релігійно-педагогічної спадщини великого сина українського народу, нашого земляка Івана Івановича Огієнка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про освіту" // Голос України. – 1996, 25 квітня.
2. Закон України "Про загальну середню освіту" // Голос України. – 1999, 23 червня.
3. Концепція неперервної екологічної освіти та виховання в Україні (проект): Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – К, 1995. - №14. – С.4-5.
4. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті: Проект // Освіта. – 2001, 24-31 жовтня.
5. Іванчик Г.Ф., Пенькова О.І. Про деякі аспекти екологічної освіти школярів: Соціально-гуманітарна освіта України та шляхи її розбудови /За ред. В.Л.Андрущенко. – К., 1997.
6. Огієнко І.І. Біблійні студії: Богословсько-історичні нариси з духовної культури України. – Вінніпег, 1963. – Т.1. – 287с.
7. Огієнко І.І. Дохристиянські вірування українського народу: Історично-релігійна монографія. – К., 1965. – 424с.
8. Огієнкові афоризми і сентенції /Упоряд., авт. вступ. статті і покажчика З.Тіменик. – Львів, 1996.
9. Тіменик З. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). – Львів, 1997. – 227с.

Матеріал надійшов до редакції 26.11.2001 р.

Іванченко А.В. И.Огиенко и проблема экологического воспитания учащейся молодежи.

Освещаются взгляды И.Огиенко на проблему экологического воспитания при проведении народных праздников и других событий в жизни и быту украинского народа.

Ivanchenko A.V. I.Ogiyenko and the problem of ecological education.

The article is devoted to I.Ogiyenko's views on the problem of ecological education in the process of Ukrainian folk festivals and other celebrations.